

**Національний університет цивільного захисту України
Кафедра психології діяльності в особливих умовах**

Психофізіологія

Плани практичних занять

**Розробник:
Ільїна Ю.Ю., доцент кафедри ПДОУ,
кандидат біологічних наук**

Харків

Тема. Предмет, задачі та методологічні проблеми психофізіології

Мета: закріпити та поглибити знання курсантів та студентів з питань психофізіологічної проблематики, ознайомити з основними категоріями психофізіології, понятійним апаратом психофізіології.

План:

1. Об'єкт, предмет, методи і завдання психофізіології.
2. Зв'язок психофізіології з іншими науками.
3. Організація психофізіологічного обстеження.
4. Загальна характеристика функціональних станів
5. Характеристики окремих фізичних станів під час діяльності.
6. Науково-практичні проблеми розвитку психофізіології.

Контрольні питання:

Що вивчає психофізіологія? Визначити об'єкт та предмет наукової дисципліни.

Як реалізується принцип цілісності у психофізіології?

Які основні завдання практичної психофізіології?

Література

1. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності. - К.: КИМУ, 2002. - 210 с.
2. Горго Ю.П. Психофізіологія. - К.: МАУП, 1999. - 160 с.
3. Шостак В.И. Теоретические основы психофизиологии. - Л.: Воениздат, 1991. - 146 с.

Додаткова література

1. Шавир П.А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности. - М., 1981.
2. Максименко С.Д., Загальна психологія: Навч. посібник. - К.: Владос, 2000. - 380 с.
3. Трофімов Ю.Л. Психологія. - К.: Либідь, 1999. - 558 с.
4. Дмитриева М.А., Крилов А.А., Нафтульев А.И. Психология труда и инженерная психология: Учеб.пособие / Под ред. А.А.Крылова. - Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1979. - 224 с.
5. Инженерная психология в военном деле / Под. ред. Б.Ф.Ломова - М.: Воениздат, 1983. - 224 с.
6. Киколов А.И. Умственный труд и эмоции. - М.: Медицина, 1978. - 336 с.
7. Корниенко Н.В., Корольчук Н.С., Горлов В.М. Методическое пособие по формированию умения и отработке навыков по специальности "Социальный педагог-психолог". - К.: КВВМУ, 1991.
8. Лебедев В.И. Личность в экстремальных условиях. - М.: Политиздат, 1989. - 304 с.

Тема:Методи психофізіологічних досліджень.

Мета: ознайомити студентів (курсантів) з основними методами та методиками, які використовуються за застосовуються у психофізіології, ознайомити з основними показниками ЕЕГ та ЕКГ.

Зосередити увагу на методах:

- спостереження у психофізіології,
- опитування (усному, письмовому, вільному, стандартизованому);
- тестування;
- експерименту.

Ознайомити студентів з основними методами ПФ: магнітоенцефалографії, електричною активністю шкіри, показниками роботи ССС, показниками активності м'язової системи, пневмографією, окулографією.

Розкрити особливості функціонування та використання поліграфа.

План:

1. Електроенцефалографія.
2. Магніто енцефалографія.
3. Комп'ютерна томографія.
4. Електрична активність шкіри.
5. Індикатори активності ССС..
6. Плетизмографія.
7. Показники активності м'язової системи.

8. Показники активності дихальної системи.
9. Реакції очей.
10. Вибір методик та аналіз показників.

Контрольні питання:

1. Розділи сучасної психофізіології.
2. Завдання психофізіології на сучасному розвитку науки.
3. Значення знань психофізіології для психолога – фахівця.
4. Історія розвитку та становлення психофізіології.
5. Внесок Сеченова та Павлова в розвиток психофізіологічних знань.
6. Системні основи психофізіології.
7. Визначення ФС.
8. Значення ФС для психології.

Література:

1. *Анохин П. К.* Очерки по физиологии функциональных систем. — М.: Медицина, 1975.
2. *Буреш Я., Бурешова О., Хьюстон Д. П.* Методики и основные эксперименты по изучению мозга и поведения. — М.: Высшая школа, 1991.
3. *Бернштейн Н.А.* Биомеханика и физиология движений. — М.— Воронеж, 1997.
4. *Бехтерева Н.П., Бундзен П.В., Гоголицын Ю.Л.* Мозговые коды психической деятельности. — Л.: Наука, 1977.
5. *Данилова Н.Н.* Психофизиология. — М.: Аспект Пресс, 1998.
6. *Естественнаучные основы психологии* /под ред. А.А.Смирнова, А.Р.Лурия, В.Д.Небылицына. — М.: Педагогика, 1978.
7. *Ломов Б.Ф.* Методологические и теоретические проблемы психологии. — М.: Наука, 1984.
8. *Мерлин В.С.* Очерк интегрального исследования индивидуальности. — М.: Педагогика, 1986.
9. *Методика и техника психофизиологического эксперимента.* — М.: Наука, 1987.
10. *Мозг и разум* / под ред. Д.И.Дубровского. — М.: Наука, 1994.
11. *Основы психофизиологии* / под ред. Ю.И. Александрова. — М.: Инфра, 1998.
12. *ХэссетДж.* Введение в психофизиологию. — М.: Мир, 1981.
13. *Чуприкова Н.И.* Психика и сознание как функция мозга. — М.: Наука, 1985.
14. *Ярвилехто Т.* Мозг и психика. — М.: Прогресс, 1992.
15. *Ярошевский М.Г.* Наука о поведении: русский путь. — М. — Воронеж, 1996.

Тема: Смакове та нюхове сприймання

Мета: засвоїти основні принципи дослідження сенсорних систем і сенсорних процесів. Визначити корисність даних досліджень для практичної та теоретичної психології. Ознайомити студентів та курсантів з особливостями будови та функціонування смакової та нюхової сенсорної системи.

План:

1. Спеціалізація органів чуття.
2. Функції органів чуття та принципи обробки інформації.
3. Дослідження зорового аналізатора. Вплив кольору на психічний стан людини.
4. Визначити сприйняття простору за допомогою методики.
5. Дослідження нюхового та смакового аналізатора.

Контрольні питання:

1. Класифікація подразників та рецепторів.
2. Що таке аналізатори або сенсорні системи?
3. Особливості кодування інформації у нервовій системі.
4. Класифікація нейронів – детекторів.
5. Топографічні концепції сприймання.
6. Теорії кодування інформації: мічена лінія та структура відповіді.
7. Що таке сенсорні «ілюзії»?
8. Яке значення мають сенсорні системи та їх чутливість в житті людини

Література:

1. *Адам Г.* Восприятие, сознание, память. — М.: Мир, 1983.
2. *Айзенк Г.* Интеллект: новый взгляд // Вопросы психологии. — 1995, №1, с. 111 —131.
3. *Батуев А.С.* Функции двигательного анализатора. — Л.: Наука, 1970.
4. *Вартянян И.В.* Физиология сенсорных систем. —СПб.: Лань, 1999.
5. *Дельгадо Х.* Мозг и сознание. — М.: Мир, 1971.
6. *Дубровский Д.И.* Информация, сознание, мозг.— М.: Высшая школа, 1980.
7. *Лебедев А.Н.* Психофизиологические закономерности восприятия и памяти. — М., Наука, 1985.
8. *Невская А. А., Леушина Л.И.* Асимметрия полушарий и опознание зрительных образов. — Л.: Наука, 1990.
9. *Эвартс Э.* Механизмы головного мозга, управляющие движением // Мозг. — М.: Мир. 1982.

Тема: Сенсомоторна та вісцеральна система. Ноцицепція.

Мета: ознайомити студентів з загальними особливостями функціонування вестибулярного апарату, ноцицептивною, тактильною та температурною чутливістю.

План:

1. Загальна характеристика вестибулярної СС. Адаптація вестибулярного апарату. Методи дослідження вестибулярного аналізатору.
2. Тактильна СС. Методи дослідження простої тактильної чутливості. Дослідження складної тактильної чутливості.
3. Ноцицепція. Антиноцицептивна система. Методи дослідження ноцицепції.
4. Методи дослідження температурної чутливості.

Контрольні питання:

1. Розкрити еволюційні аспекти розвитку гравітаційної сенсорної системи.
2. Центральні вестибулярні шляхи.
3. Вестибулоспинальна система – її структура та функції.
4. Обробка інформації від вестибулярного апарату до кори великих півкуль.
5. Де знаходиться корковий відділ соматичної сенсорної системи?
6. Як здійснюється обробка соматичної сенсорної інформації у корі великих півкуль?
7. Відчуття болю. Периферичний відділ ноцицептивного аналізатору.
8. Сприймання температури.
9. Яке значення має нюхова сенсорна система для тварин? Для людини?

Література:

1. Бехтерева Н.П. Здоровый и больной мозг человека. – Л.: Наука, - 1988.
2. Бехтерева Н.П. Нейрофизиологические аспекты психической деятельности. – Л.: наука. 1971.
3. Вальдаман А.В. Центральные механизмы боли. – Л.: Наука, 1976.
4. Кейдель В.Д. Физиология органов чувств. – М.: Медицина. 1975.
5. Мелзак Р. Загадка боли. – М.: Медицина, 1981.
6. Шток В.Н. Головная боль. – М. Медицина, 1988.

Тема: Психофізіологія рухової активності

Мета: засвоїти основні принципи дослідження рухової сфери і рухової активності людини.

План:

1. Вимірювання сили м'язів.
2. Дослідження рівноваги тіла та координації рухів.
3. Оцінка моторики за допомогою шкал Озерецького.

Контрольні питання.

1. Яке значення має рухова активність у житті людини?
2. Як проділяють рухову активність в залежності від її функціонального призначення?
3. Що таке пірамідна система? Які структури ЦНС входять до її складу?
4. Які функції притаманні екстра пірамідній системі?
5. Яка роль ВНС у регуляції рухової активності?
6. Яку роль виконує кора великих півкуль у регуляції рухової активності?

Література:

1. Блум Ф., Лайзерсон А., Мозг, разум и поведение: Пер. с англ. – М., Мир, 1988.
2. Марютина Т.М., Ермолаев О.Ю. Введение в психофизиологию. – М., Флинта, 1997.
3. Основы психофизиологии: учебник для вузов / отв. Ред. Ю.И.Александров. – М., ИНФРА – М, 1998.
4. Циркин В.И. Физиологические основы психической деятельности и поведения человек. М.: Медицинская книга, 2001.
5. Физиология человека: В 3-х томах. Т. 1, 2. Пер с англ. / Под ред. Р.Шмидта. – М., Мир, 1996.

Тема: Психофізіологія функціональних станів.

Мета: ознайомити слухачів з питаннями, пов'язаними з особливостями функціональних станів та працездатності.

План:

1. Функціональні стани людини.
2. Функціональні робочі стани та працездатність.
3. Індивідуальні кількісні методи оцінки функціональних станів, працездатності та психофізіологічних особливостей людини.
4. Психодіагностика функціональних і робочих станів.
5. Характеристика окремих функціональних станів та станів під час діяльності.

Контрольні питання.

1. Дати визначення поняттю функціональний стан.
2. Чому функціональний стан визначає ефективність будь-якої діяльності людини?
3. Які відділи ЦНС впливають на формування функціонального стану організму?
4. Нормальний, граничний і патологічний стани організму.
5. Охарактеризуйте архітектуру функціональної системи організму за П.К.Анохіним.

Література:

1. Блум Ф., Лайзерсон А., Мозг, разум и поведение: Пер. с англ. – М., Мир, 1988.
2. Марютина Т.М., Ермолаев О.Ю. Введение в психофизиологию. – М., Флинта, 1997.
3. Основы психофизиологии: учебник для вузов / отв. Ред. Ю.И.Александров. – М., ИНФРА – М, 1998.
4. Циркин В.И. Физиологические основы психической деятельности и поведения человек. М.: Медицинская книга, 2001.
5. Физиология человека: В 3-х томах. Т. 1, 2. Пер с англ. / Под ред. Р.Шмидта. – М., Мир, 1996.

Психодіагностика функціональних і робочих станів.

Мета: закріпити знання, пов'язані з особливостями функціональних станів та працездатності, психодіагностикою основних функціональних станів.

1. Індивідуальні кількісні методи оцінки функціональних станів, працездатності та психофізіологічних особливостей людини.
2. Психодіагностика функціональних і робочих станів.
3. Характеристика окремих функціональних станів та станів під час діяльності.

Контрольні питання.

1. Дати визначення поняттю функціональний стан.
2. Стан фізіологічного спокою.
3. Передробочий стан.
4. Стан впрацьовування.
5. Оптимальний робочий стан.
6. Значення стану спокою.
7. Стан парабіозу.
8. Основні психодіагностичні методики визначення функціональних станів.

Література:

1. Блум Ф., Лайзерсон А., Мозг, разум и поведение: Пер. с англ. – М., Мир, 1988.
2. Ильин Е.П. Психофизиология состояний человека.- СПб.: Питер, 2005. – 416 с.
3. Марютина Т.М., Ермолаев О.Ю. Введение в психофизиологию. – М., Флинта, 1997.
4. Основы психофизиологии: учебник для вузов / отв. Ред. Ю.И.Александров. – М., ИНФРА – М, 1998.
5. Циркин В.И. Физиологические основы психической деятельности и поведения человек. М.: Медицинская книга, 2001.
6. Физиология человека: В 3-х томах. Т. 1, 2. Пер с англ. / Под ред. Р.Шмидта. – М., Мир, 1996.

Тема: Психофізіологія уваги.

Мета: засвоїти основні принципи дослідження уваги людини та психофізіологічних реакцій, пов'язаних з нею. Визначити корисність даних досліджень для практичної та теоретичної психології.

План:

1. Дослідження уваги за допомогою коректурної проби.
2. Методика «Відшукування чисел» (таблиці Шульце).

Контрольні питання:

1. Що являє собою увага як психофізіологічний феномен?
2. Що є фізіологічною основою мимовільної уваги?
3. Що таке орієнтувальна реакція, як вона проявляється?
4. Що таке орієнтувальна діяльність?
5. Які структури головного мозку беруть участь в регуляції процесів уваги?
6. Яке значення має фронтальна кора в регуляції уваги?

Література:

1. Блум Ф., Лайзерсон А., Мозг, разум и поведение: Пер. с англ. – М., Мир, 1988.
2. Виноградова О.С. Ориентировочный рефлекс и его нейрофизиологические механизмы. – М, 1961.
3. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. _ М., Академия, 1978.
4. Марютина Т.М., Ермолаев О.Ю. Введение в психофизиологию. – М., Флинта, 1997.
5. Основы психофизиологии: учебник для вузов / отв. Ред. Ю.И.Александров. – М., ИНФРА – М, 1998.
6. Циркин В.И. Физиологические основы психической деятельности и поведения человек. М.: Медицинская книга, 2001.

Тема: Психофізіологія свідомого та несвідомого.

Мета: засвоїти основні принципи психофізіологічних досліджень феномену свідомості.

План:

1. Критерії оцінки свідомості (медичні, психологічні).
2. Значення свідомості у психологічному та фізіологічному функціонуванні людини.

3. Свідомість і психофізіологічна саморегуляція.
4. Дослідження функціональних станів свідомості.
5. Діагностика рівня суб'єктивного контролю.
- 6.

Контрольні питання.

1. Основні концепції свідомості.
2. Функції свідомості.
3. Інформаційний підхід до проблеми свідомості.
4. Рівні свідомості та їх кореляти.
5. Свідомість і несвідоме.
6. Нейрофізіологічні кореляти психологічних захисних механізмів.
7. Функціональні стани свідомості та їх психофізіологічні кореляти.

Література:

1. Блум Ф., Лайзерсон А., Мозг, разум и поведение: Пер. с англ. – М., Мир, 1988.
2. Дельгадо Х. Мозг и сознание. – М., 1971..
3. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. _ М., Академия, 1978.
4. Марютина Т.М., Ермолаев О.Ю. Введение в психофизиологию. – М., Флинта, 1997.
5. Основы психофизиологии: учебник для вузов / отв. Ред. Ю.И.Александров. – М., ИНФРА – М, 1998.
6. Костандов С.А. Психофизиология сознания и бессознательного. – СПб.: Питер, 2004.
7. Соколов Е.Н. Нейронные механизмы памяти и обучения. – М., Наука, 1981.
8. Спивак Д.Л. Язык при измененных состояниях сознания / АН СССР, Ин-т эвол. Физиологии. – Л.: Наука, Ленингр. Отделение, 1989.

Тема: Психофізіологія емоцій.

Мета: засвоїти основні принципи дослідження емоційно-почуттєвої сфери людини та психофізіологічних реакцій.

План:

1. Дослідження суб'єктивного компоненту емоцій.
2. Дослідження об'єктивного компоненту емоцій.
3. Реєстрація емоційної психомоторної активності.
4. Реєстрація емоційних вегетативних реакцій. Детектор брехні.
5. Дослідження нервово-психічної стійкості, емоційності, самопочуття, активності, настрою.
6. Наведення з літературних творів прикладів афектів.

Контрольні питання

1. Потреби та емоції. Класифікація емоційних феноменів. Характеристика емоцій.
2. Функції емоцій.
3. Мозковий субстрат емоцій.
4. Суб'єктивний та об'єктивний компоненти емоцій.
5. Вплив емоцій на діяльність.
6. Теорії емоцій.
7. Психофізіологія стресу.

Література:

1. Блум Ф., Лайзерсон А., Мозг, разум и поведение: Пер. с англ. – М., Мир, 1988.
2. Вартамян Г.А. Петров Е.С. Эмоции и поведение / АН СССР, Ин-т физиологии им. Павлова, Л.- Наука, 1989.
3. Ведяев Ф.П. Мозг, эмоции, здоровье. – М, Знание, 1990.
4. Жариков Е.С. Психологические средства стрессоустойчивости. - М.: 1990.
5. Марютина Т.М., Ермолаев О.Ю. Введение в психофизиологию. – М., Флинта, 1997.

6. Основы психофизиологии: учебник для вузов / отв. Ред. Ю.И.Александров. – М., ИНФРА – М, 1998.
6. Китаев – Смык Л.А. Психология стресса. -0 М, Наука, 1983
7. Селье Г. На уровне целого организма. – М., 1979.
8. Селье Г. Стресс без дистресса. М. – 1979.
9. Симонов П.В. Эмоциональный мозг. Физиология, Нейроанатомия. Психология эмоций. – М., 1981.

Тема: Психофізіологічні аспекти пам'яті та навчіння

Мета: навчити студентів розрізняти філогенетичні рівні пам'яті. Засвоїти такі поняття, як декларативна пам'ять, процедурна, робоча та ін. Зрозуміти нейроанатомічну структуру пам'яті, розрізняти механізми короткочасної та довготривалої пам'яті. На практиці навчитись оцінювати короткочасну зорову пам'ять, її обсяг та точність. Засвоїти основні принципи дослідження процесів пам'яті та навчіння людини та психофізіологічних реакцій, пов'язаних із ними. Визначити корисність даних досліджень для практичної та теоретичної психології.

План:

1. Вивчити короткочасну пам'ять за методиками (див. Робочий зошит).
2. Дослідити короткочасну зорову пам'ять, її обсяг та точність за методикою „Пам'ять на числа”.
3. Основні види навчіння.

Контрольні питання

- 1 Види пам'яті.
2. Філогенетичні рівні біологічної пам'яті.
3. Тимчасова організація пам'яті.
4. Концепція активної пам'яті.
5. Декларативна та процедурна пам'ять.
6. Робоча пам'ять.
7. Множинність систем пам'яті.
8. Мозочок та процедурна пам'ять.
9. Мигдалик та емоційна пам'ять
10. Функції гіпокампа в процесах пам'яті.
11. Навчання.
12. Види навчання.
13. Нейронні феномени гнучкості.
14. Пластичність лейсмерного механізму.
15. Довгочасна потенціація та довгочасна депресія як вираження гнучкості в бідерекційному сінотсі.
16. Молекулярні механізми гнучкості.

Література

1. Анохин К.В. Молекулярные сценарии консолидации долговременной памяти // Журн. Высш. нервн. деят. - 1997. - Т.47. - Вып.2. - С.261-279.
- 2 Вартанян Г.А., Лохов М.И. Проблемы транспорта памяти.(Под ред. Вартанян Г.А.). - Л., 1987. - С.87-122.
3. Гречко Т.Н. Нейрофизиологические механизмы памяти. - М., 1979.
4. Данилова Н.Н. Психофизиология. - М., 2000, - С.100-164.
5. Соколов Е.Н. Нейронные механизмы памяти и обучения. - М., 1981.

Тема: Мова та мовлення.

Мета: засвоїти основні принципи дослідження мовлення.

План:

1. Друга сигнальна система. Взаємодія першої та другої сигнальної систем.
2. Розвиток та функції мовлення.
3. Визначення ригідності словникового запасу методом ТТР/
4. Метод вільного асоціативного експерименту, ланцюгового та парного асоціативного експерименту.

Контрольні питання.

1. Рівні внутрішнього мовлення.
2. Мовленнєві функції півкуль.
3. Порушення мовлення.

Література:

1. Батуев А.С. Высшая нервная деятельность. М. 2002.
2. Горго Ю.П. Психофізіологія (прикладні аспекти). – К., 1999.
3. Конорский Ю. Интегративная деятельность мозга. М., 1970.
4. Лурия А.Р. Язык и сознание. М., 1979
5. Семиченко В.А. Психология речи. Киев, 1998.
6. Ушакова Т.Н. и др. Речь человека в общении. М., 1989.

Тема: Функціональна асиметрія мозку.

Мета: узагальнити та поглибити отримані знання щодо питань асиметрії функціонування головного мозку з метою їх подальшого використання у подальшій роботі практичного психолога.

План:

1. Види асиметрії.
2. Історичний нарис досліджень щодо асиметрії мозку.
3. Морфологічна асиметрія мозку.
4. Клінічні дані щодо функціональної нерівнозначності півкуль.
5. Методи дослідження функціональної асиметрії мозку.

Контрольні питання.

1. Дослідження функціональної спеціалізації півкуль мозку у нормі.
2. Спеціалізація лівої та правої півкулі.
3. Сумісна діяльність півкуль.
4. Переваг лівої або правої руки.
5. Теорії щодо походження ліворукості.
6. Профіль функціональної сенсо-моторної асиметрії.

Література:

- 1.Абрамов В.А. Асимметрия нервной, эндокринной и иммунной систем. Новосибирск, Наука: Сибирская издательская фирма РАН, 1996.
2. Горго Ю.П. Психофізіологія (прикладні аспекти). – К., 1999.
3. Конорский Ю. Интегративная деятельность мозга. М., 1970.
4. Николаева Е.И. Психофизиология. М.; ПЕР СЭ Логос, 2003. 544 с.
5. Цветовский С.Б. Специализация полушарий при опознании зрительной информации // Физиология человека. М.: 1994

Тема: Психофізіологічні підходи до аналізу мислення, креативності та інтелекту.

Мета: узагальнити та поглибити отримані знання проблемі мислення, креативності та інтелекту з метою їх використання у подальшій роботі практичного психолога.

План:

1. Мислення та його види.
2. Інтелект та його оцінка.

3. Параметри, які впливають на розвиток інтелекту.
4. Психофізіологічні кореляти мислення.
5. Визначення креативності.
6. Психофізіологічні кореляти креативності.

Контрольні питання:

1. Проаналізувати нейронну активність в процесі мислення.
2. ЕЕГ та томографічні дослідження мислинневої діяльності.
3. Що таке дивергентне мислення.
4. Що таке формування понять?
5. Дайте визначення конвергентному мисленню.

Література:

1. Айзенк Г. Интеллект: новый взгляд // Вопросы психологии. 1995, № 1. С. 125-129.
2. Данилова Н.Н. Психофизиология. - М., 2000, - С.100-164.
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. СПб.: Питер, 1999.
4. Кликс Ф. Пробуждающееся мышление. У истоков человеческого интеллекта. М.: Прогресс, 2010.
5. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. Томск, Изд-во Томского ун-та. Барс, 1997.

Тема: Психофізіологічні механізми адаптивної поведінки.

Мета: узагальнити та поглибити отримані знання по проблемі адаптації з метою їх використання у подальшій роботі практичного психолога.

План:

1. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення.
2. Реакція первинної відповіді.
3. Індивідуальні форми адаптації.
4. Методика «Прогноз».

Контрольні питання.

1. Які особливості адаптації спеціалістів до умов виробничої діяльності.
2. Фактори, які впливають на рівень адаптації.

Література:

1. Адаптация организма учащихся к учебной и физическим нагрузкам / Под ред А.Г.Хрипковой. – М., 1982.
2. Александровский Ю.А. Состояния психической дезадаптации и их компенсация. – М., 1976.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – М., 1977.
4. Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности // Вопросы психологии. – 1989. - № 1.
5. Бех Х.М. Пособие по проведению и оценке результатов теста приспособляемости. – М., 1974.
6. Корольчук М.С. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності // Вісник: Збірник наук. Статей Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки. Психологічні науки. Вип. 2. – К., Правові джерела, 2002.

Тема: Психофізіологічні механізми старіння

Мета: узагальнити та поглибити знання курсантів та студентів з проблем психофізіології старіння.

План:

1. Вікові фізіологічні зміни.

2. Вікові зміни мозкової тканини.
3. Старіння ДНК.
4. Апоптоз та його причини.
5. Хвороба Альцгеймера.
6. Механізми вповільнення старіння.

Контрольні питання.

1. Закономірності розвитку у стадії пізньої старості.
2. Характеристика особистості старої людини.
3. Криза індивідуального життя у стадії старості.

Література:

Анциферова Л.И. Поздний период жизни человека: типы старения и возможности поступательного развития личности// Психологический журнал. – 1996, № 6.

Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – М., 1977.

Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности // Вопросы психологии. – 1989. - № 1.

Бех Х.М. Пособие по проведению и оценке результатов теста приспособляемости. – М., 1974.

Максимова С.Г. Социально-психологические особенности личности позднего времени. – Барнаул, 1998.

Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990.